... سبھی

پدھاریں گے۔ ان کے علاوہ شری مہاشہ رام دیو جی ایم۔ اے آریہ
اپدیشک پنڈت دیوبرت گروکل کانگڑی ہر دوار۔ شری مہاشہ
کرشن جی بی۔ اے ... سیوک دیانند سیوا سدن لاہور اور
پنڈت لوک ناتھ جی کے بھی آنے کی پوری پوری امید ہے۔ نیز
اچھے اچھے بھجنیکوں کے شامل ہونے کا بھی انتظام کیا جا رہا
ہے۔ چنانچہ صوبہ یو۔ پی کے مشہور بھجنیک ... ٹھاکر
... سنگھ جی ... دی لال جی نے پدھارنا سویکار
کر لیا ہے۔ مزید برآں آریہ پرتی ندھی پنجاب کے مشہور بھجنیک
بھی شامل جلسہ ہوں گے۔

اس جلسہ میں ایک بڑا بھاری آریہ سمیلن بھی ہوگا۔ جس کے
پردھان پد کو آریہ سماج کے ایک پرسدھ نیتا سشوبھت کریں گے
یہ سمیلن آریہ پرشوں کو آگے کے لئے ویدک پرچار اور دلت...
... کام کو جو آریہ سماج کے ... اس ... میں

AMERICAN

सत्यव्रत

॥ श्री ॥

प्रथमा पाठमाली.

अनन्तशयने

भास्करमुद्रालयाधिपतिना

के. नारायणय्यङ्गार्य्येन स्वकीयमुद्रालये

मुद्रयित्वा प्राकाश्यं प्रापिता.

PRINTED & PUBLISHED

BY

K. NARAYANA AIYENGAR,

Proprietor—"Bhaskara" Press

TRIVANDRUM.

Sanskrit Reader.

No. 1.

BY

T. GANAPATI SASTRY,

Principal,

H. H. The Maharajah's Sanskrit College,

TRIVANDRUM.

Third Edition, 2,000 copies.

PRINTED & PUBLISHED

BY

K. NARAYANA AIYENGAR,

Proprietor—"Bhaskara" Press.

TRIVANDRUM.

1907.

Price 5 annas.

॥ श्रीः ॥

प्रथमा पाठावली.

अनन्तशयनस्थ-

राजकीयसंस्कृतविद्यामन्दिराध्यक्षेण

तरुवै. गणपतिशास्त्रिणा

विरचिता.

अनन्तशयनस्थ-

भास्करमुद्रालये मुद्रयित्वा

प्रकाशिता.

१९०७ क्रिस्त्वब्दः.

मूल्यं ५ आणकाः.

PREFACE.

The present work, which is the first of a progressive series of readers, is intended for the use of beginners who have had elementary lessons in spelling and pronunciation.

The vocabulary of this book consists only of the most familiar words of the language. The use of compound words is carefully avoided. Such words as "पदार्थ, अभाव". &c. are, however, used since they do not involve the usual intricacy of form or sense.

In the selection of subjects, the current English readers were largely consulted. The subjects included are interesting and instructive and are presented in a most comprehensible form. To heighten the effect of moral instruction fables are freely resorted to.

The lessons are so arranged as to make the earlier ones facilitate the study of the subsequent ones.

T. G.

Contents.

निवेदना.

आङ्गलभाषापाठावलिभ्यो हृदयङ्गमान् बहून् विषयानुच्चित्य कतिपयान् स्वयमुल्लिख्य च सोपानक्रमेण बालानामुपकाराय मया विरचितासु ललितचूर्णकप्रायासु पाठावलीष्वेषा प्रथमा पाठावली. अक्षराणि धारया वाचयितुं शक्ता बाला एनामध्येतुमर्हन्ति. बालानां रुचिकराः सुकुमारा लौकिका विषयाः प्रतिपाठमस्यां प्रतिपाद्यन्ते. तेषु केचिद्वस्तूनां तत्त्वं, कल्पितकथारूपाः केचिन्नीतिं च बोधयन्ति. अत्रातिप्रसिद्धान्येव पदानि प्रयुक्तानि. समस्ताः शब्दाः प्रायेण न विद्यन्ते, विद्यमानास्तु कतिपये 'पदार्थः' 'अभावः' 'पाठशाला' इत्यादयोऽतिप्रसिद्धत्वादसमस्तशब्दवदर्थतः स्वरूपतश्च सुगमा एव. अत्रोत्तरेषां पाठानां सुखावबोधो यथा स्यात्, तथा पूर्वे पाठा योजिताः.

त. गणपतिशास्त्रि.

विषयानुक्रमः.

॥ श्रीः ॥

अ आ इ ई उ ऊ ऋ

ॠ ऌ ॡ ए ऐ ओ औ

अं अः

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

प फ ब भ म य र ल व श

ष स ह ळ क्ष ज्ञ

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ ०

क	ख	ग	घ	ङ	च	छ
का	खा	गा	घा	ङा	चा	छा
कि	खि	गि	घि	ङि	चि	छि
की	खी	गी	घी	ङी	ची	छी
कु	खु	गु	घु	ङु	चु	छु
कू	खू	गू	घू	ङू	चू	छू
कृ	खृ	गृ	घृ	ङृ	चृ	छृ
कॄ	खॄ	गॄ	गॄ	ङॄ	चॄ	छॄ
कॢ	खॢ	गॢ	घॢ	ङॢ	चॢ	छॢ
के	खे	गे	घे	ङे	चे	छे
कै	खै	गै	घै	ङै	चै	छै
को	खो	गो	घो	ङो	चो	छो
कौ	खौ	गौ	घौ	ङौ	चौ	छौ
कं	खं	गं	घं	ङं	चं	छं
कः	खः	गः	घः	ङः	चः	छः

छ	ज	झ	ञ	ट	ठ	ड	ढ
छा	जा	झा	ञा	टा	ठा	डा	ढा
छि	जि	झि	ञि	टि	ठि	डि	ढि
छी	जी	झी	ञी	टी	ठी	डी	ढी
छु	जु	झु	ञु	टु	ठु	डु	ढु
छू	जू	झू	ञू	टू	ठू	डू	ढू
छृ	जृ	झृ	ञृ	टृ	ठृ	डृ	ढृ
छॄ	जॄ	झॄ	ञॄ	टॄ	ठॄ	डॄ	ढॄ
छॢ	जॢ	झॢ	ञॢ	टॢ	ठॢ	डॢ	ढॢ
छे	जे	झे	ञे	टे	ठे	डे	ढे
छै	जै	झै	ञै	टै	ठै	डै	ढै
छो	जो	झो	ञो	टो	ठो	डो	ढो
छौ	जौ	झौ	ञौ	टौ	ठौ	डौ	ढौ
छं	जं	झं	ञं	टं	ठं	डं	ढं
छः	जः	झः	ञः	टः	ठः	डः	ढः

ण	त	थ	द	ध	न	प
णा	ता	था	दा	धा	ना	पा
णि	ति	थि	दि	धि	नि	पि
णी	ती	थी	दी	धी	नी	पी
णु	तु	थु	दु	धु	नु	पु
णू	तू	थू	दू	धू	नू	पू
णृ	तृ	थृ	दृ	धृ	नृ	पृ
णॄ	तॄ	थॄ	दॄ	धॄ	नॄ	पॄ
णॢ	तॢ	थॢ	दॢ	धॢ	नॢ	पॢ
णे	ते	थे	दे	धे	ने	पे
णै	तै	थै	दै	धै	नै	पै
णो	तो	थो	दो	धो	नो	पो
णौ	तौ	थौ	दौ	धौ	नौ	पौ
णं	तं	थं	दं	धं	नं	पं
णः	तः	थः	दः	धः	नः	पः

प	फ	ब	भ	म	य	र	ल
पा	फा	बा	भा	मा	या	रा	ला
पि	फि	बि	भि	मि	यि	रि	लि
पी	फी	बी	भी	मी	यी	री	ली
पु	फु	बु	भु	मु	यु	रु	लु
पू	फू	बू	भू	मू	यू	रू	लू
पृ	फृ	बृ	भृ	मृ	यृ		लृ
पॄ	फॄ	बॄ	भॄ	मॄ	यॄ		लॄ
पॢ	फॢ	बॢ	भॢ	मॢ	यॢ		
पे	फे	बे	भे	मे	ये	रे	ले
पै	फै	बै	भै	मै	यै	रै	लै
पो	फो	बो	भो	मो	यो	रो	लो
पौ	फौ	बौ	भौ	मौ	यौ	रौ	लौ
पं	फं	बं	भं	मं	यं	रं	लं
पः	फः	बः	भः	मः	यः	रः	लः

व	श	ष	स	ह	ळ	क्ष	ज्ञ
वा	शा	षा	सा	हा	ळा	क्षा	ज्ञा
वि	शि	षि	सि	हि	ळि	क्षि	ज्ञि
वी	शी	षी	सी	ही	ळी	क्षी	ज्ञी
वु	शु	षु	सु	हु	ळु	क्षु	ज्ञु
वू	शू	षू	सू	हू	ळू	क्षू	ज्ञू
वृ	शृ	षृ	सृ	हृ	ळृ	क्षृ	ज्ञृ
वॄ	शॄ	षॄ	सॄ	हॄ	ळॄ	क्षॄ	ज्ञॄ
वॢ	शॢ	षॢ	सॢ	हॢ	ळॢ	क्षॢ	ज्ञॢ
वे	शे	षे	से	हे	ळे	क्षे	ज्ञे
वै	शै	षै	सै	है	ळै	क्षै	ज्ञै
वो	शो	षो	सो	हो	ळो	क्षो	ज्ञो
वौ	शौ	षौ	सौ	हौ	ळौ	क्षौ	ज्ञौ
वं	शं	षं	सं	हं	ळं	क्षं	ज्ञं
वः	शः	षः	सः	हः	ळः	क्षः	ज्ञः

क्क क्त क्त्य क्त्व क्न क्म क्र क्ल क्व क्ष्य क्ष्म क्ष्व

ख्य ग्ध ग्न ग्म ग्य ग्र ग्ल ग्व घ्न घ्व ङ्क ङ्ख ङ्ग

ङ्घ च्च च्छ च्न च्म च्य च्र च्व ज्ज ज्झ ज्र ज्ञ ज्य

ज्व झ्न झ्य झ्व ञ्च ञ्ज ट्ट ट्ठ ड्ड ड्ढ ट्य ठ्य ड्य

ढ्य ट्व ठ्व ड्व ढ्व ण्ट ण्ठ ण्ड ण्ढ ण्ण ण्य ण्व त्त

त्त्य त्थ त्र त्र्य त्न त्प त्म त्व त्स त्स्न त्क्र त्य थ्य

द्य द्ध्य द्ग द्घ द्द द्ध द्ब द्भ द्व द्र्य द्म

द्र द्व्र द्य ध्र ध्न यः न्त न्थ न्द न्ध न्न न्म

न्य न्त्र न्व प्त प्र प्न प्य प्प प्म फ्र फ्ल ब्र ब्न

भ्र भ्न भ्य म्र म्न म्ल म्य ल्क ल्व ल्य ल्ल व्र व्न

व्य व्व श्र श्च श्व श्न श्ल श्म श्य ष्क ष्प्र ष्फ

घ्र ष्ट ष्ठ ष्ट्य ष्ठ्य ष्ट्र ष्ठ्र ष्प ष्फ ष्ब ष्व ष्भ ष्म ष्य

ष् ष्व स्क स्ख स्थ्य स्त स्थ स्न स्त्र स्ल स्प स्फ

स्म स्य स्व स्स ह्ल ह्व ह्य ह्म त्क कृ थ्र श्न ञ्ज

ढ्घ श्श क्य ख्य ग्य घ्य ङ्य च्य छ्य ज्य झ्य

थ्य फ्य ब्य भ्य ळ्य क्म ख्म ग्म ट्म च्म छ्म ड्य

म्प म्फ म्ब म्भ म्म ट्य ल्प ल्ब ल्भ ल्म ल्य.

रामः	कृष्णः	ग्रामः	अश्वः
गजः	विप्रः	नृपः	वेदः
ईश्वरः	जनकः	ब्राह्मणः	वृक्षः

मनःपूतं कर्म समाचरेत् .
सत्यमप्यप्रियं न कथयेत् .
विद्या वितरेद्वाञ्छितमर्थम् .
सर्वं पश्येदात्मसमानम् .

पुरुषा विद्यया भान्ति राजानो विजयश्रिया ।
श्रियोऽनुकूलदानेन लज्जया च कुलाङ्गनाः ॥

पुस्तकस्था च या विद्या परहस्ते च यद्धनम् ।
कार्यकाले समायाते न सा विद्या न तद्धनम् ॥

विद्या मित्रं प्रवासेषु भार्या मित्रं गृहेषु च ।
व्याधितस्यौषधं मित्रं धर्मो मित्रं सदैव तु ॥

अहापयन्तः कालं चेत प्रवर्तेमहि कर्मसु ।
कल्याणानां समग्राणां सम्पद्येमहि भाजनम् ॥

[illegible]
सन १९२६ ई. को यह पाठावली सम्पूर्ण की।

श्रीः

प्रथमा पाठावली.

१. सूर्यः.

सूर्यः प्राच्यां दिश्युदयते. स प्रतीच्यां दिश्यस्तमयते. तस्य तेजसा पदार्थाः प्रकाशन्ते. तेन वयं जीवामः. पशवः पक्षिणश्च तेन जीवन्ति.

[1] सूर्यः	[6] प्रतीच्याम्	[11] वयम्
[2] प्राच्याम्	[7] अस्तम्	[12] जीवामः
[3] दिशि	[8] तेजसा	[13] पशवः
[4] उदयते	[9] पदार्थाः	[14] पक्षिणः
[5] सः	[10] प्रकाशन्ते	[15] च

२. बालः (क)

रामो नाम कश्चिद् बालः प्रातः प्रबुध्यते स्म. तदानीं न सूर्य उदयते स्म. रामः प्रकाशस्याभावाद् दीपं तदा सम्पादयामास. दीपस्याग्रे स कांश्चित् क्षणान् पुस्तकं वाचयामास. ततः सूर्यः उदयाञ्चक्रे. बालः शीघ्रं स्नात्वाहारमकरोत्. ततः स पाठालयमगच्छत्.

1 नाम	7 अभावात्	13 ततः
2 कश्चिद्	8 दीपम्	14 स्नात्वा
3 बालः	9 सम्पादयामास	15 आहारम्
4 प्रातः	10 अग्रे	16 अकरोत
5 प्रबुध्यते	11 क्षणान्	17 पाठालयम्
6 तदानीम्	12 वाचयामास	18 अगच्छत्

३. बालः (ख)

उपाध्यायो राममधीतस्य पाठस्यार्थं पप्रच्छ.

सोऽर्थं सम्यगुवाच. तेनोपाध्यायो रामे प्रीतिं चकार. ततो रामस्य सहपाठिनो बालान् उपाध्यायः पाठस्यार्थमपृच्छत्. तेषु कश्चित् पाठस्यार्थं नावदत्. कश्चिदर्थमन्यथावदत्. कश्चिदर्थस्य कञ्चिदंशमवदत्. उपाध्यायस्तेषु त्रिषु कोपं चकार. न्यायेन च तान् स दण्डयामास.

उपाध्यायः	उवाच	अंशम्
अधीतस्य	प्रीतिम्	त्रिषु
अर्थम्	सहपाठिनः	कोपम्
पप्रच्छ	अवदत्	न्यायेन
सम्यक्	अन्यथा	दण्डयामास

४. सहपाठिनः

बालाः केचित् सहपाठिनो दिनस्यान्ते कमप्यारामगच्छन्. तत्र रमणीया ओषधीर्वृक्षांश्च पश्यन्तस्ततस्ततस्ते परिचक्रमुः; कन्दुकेन च चिक्रीडुः. तेन तेषां श्रमोऽभवत्. तेषां देहः स्विद्यति स्म. तत-

स्ते सायन्तनं मन्दं मारुतं सेवमानाः सुखेन गृहमागच्छन्.

गृहमागच्छन्तस्ते प्रीत्या सँल्लापमकुर्वन्. तेषां पठने क्रीडने वा न कदाचिदपि मिथः कलहोऽभवत्; ते स्वभावाद् गुणवन्तोऽभवन्; अतस्तेषां मिथः स्नेहोऽवर्धत.

1 दिनस्य	9 रमणीयाः	17 ततइतः
2 अन्ते	10 ओषधीः	18 परिचक्रमुः
3 आरामम्	11 पर्यन्तः	19 कन्दुकेन
4 चिक्रीडुः	12 मारुतम्	20 मिथः
5 श्रमः	13 सेवमानाः	21 कलहः
6 स्विद्यति	14 गृहम्	22 स्वभावात्
7 सायन्तनम्	15 सँल्लापम्	23 गुणवन्तः
8 मन्दम्	16 कदाचिदपि	24 अवर्धत

५. नक्षत्रम्.

स्फुरस्फुराल्प ! नक्षत्र !
कियन्मे जायतेऽद्भुतम् ।

यत् त्वं व्योम्नि जगत्यूर्ध्वे
तावद्दूरेऽसि हीरवत् ॥ १ ॥
भास्वरेऽस्तं गते सूर्ये
भुवने तमसावृते ।
स्वां प्रभां दर्शयस्यल्पां
सर्वां रात्रिं स्फुरत्स्फुरत् ॥ २ ॥
पान्थोऽभिनन्दति ध्वान्ते
लघुं ते ज्योतिषः कणम् ।
स नालं गम्यमध्वानं
ज्ञातुं, नो चेत् तथा स्फुरेः ॥ ३ ॥

1 स्फुरस्फुर	8 भास्वरे	15 रात्रिम्
2 नक्षत्र	9 भुवने	16 पान्थः
3 कियत्	10 तमसा	17 अभिनन्दति
4 जायते	11 आवृते	18 ध्वान्ते
5 अद्भुतम्	12 स्वाम्	19 अलम्
6 व्योम्नि	13 प्रभाम्	20 अध्वानम्
7 हीरवत्	14 दर्शयसि	21 ज्ञातुम्

disease

६. क्रीडाया आह्वानम्. (क)

बालः कोऽपि क्रीडायामतीवासक्तोऽवर्तत. स क्वचिद् दिने क्रीडायां चापल्यात् पाठालयं न जगाम. तस्य वयस्याः सर्वे पाठालयं गताः. अतः स क्रीडायां सहायमन्वेष्टुमारामं जगाम. स तत्र वृक्षस्य मूले चरन्तीं काञ्चिच्चटकां दृष्ट्वा 'चटके! मया सह क्रीडितुमागच्छ' इत्याह्वयत्.

चटकावदत्—'बाल! बहवो मम शावकाः सन्ति. ते मया पोषणीयाः. तेषामाहारो मयार्जनीयः. अतोऽलसवत् क्रीडितुं मम समयो नास्ति' इति.

क्रीडायाम्	सहायम्	बहवः
अतीव	अन्वेष्टुम्	शावकाः
आसक्तः	मूले	सन्ति
अवर्तत	चरन्तीम्	पोषणीयाः
चापल्यात्	चटकाम्	अर्जनीयः
वयस्याः	आह्वयत्	अलसवत्

७. क्रीडाया आह्वानम्. (ख)

अथ बालो मक्षिकामवादीत्—'अयि मक्षिके! किमर्थं पुष्पेषु भ्रमन्ती श्राम्यसि! आगच्छ मया सह क्रीडितुम्' इति

मक्षिकावादीत्—'बालक! नाहमागच्छेयम्. य आत्मनो वृद्धिमिच्छति, तेनावश्यं व्यवसायः कार्य इति किं न जानासि? यद्यहं क्रीडेयम्, अन्या मक्षिका मामलसां वदेयुः; ता मधुकोशे मां भागेन शून्यां च कुर्युः' इति.

1 मक्षिकाम्	6 वृद्धिम्	11 जानासि
2 किमर्थम्	7 इच्छति	12 यदि
3 भ्रमन्ती	8 अवश्यम्	13 अन्याः
4 श्राम्यसि	9 व्यवसायः	14 मधुकोशे
5 आत्मनः	10 कार्यः	15 भागेन

८. क्रीडाया आह्वानम्. (ग)

अथ बालकः पिपीलिकामुवाद—'अयि पिपीलिके! तिष्ठतिष्ठ. किं वेगेन धावसि? क्षणं मां प्रतीक्षस्व. प्रसीद मया सह क्रीडितुम्. त्वं चटकेव मक्षिकेव वा मम प्रार्थनां न निराकुर्याः' इति.

पिपीलिकावदत्—'बाल! नाहं त्वया सहावस्थातुं शक्नोमि. न वयमीश्वरेण क्रीडायै सृष्टाः, किन्तु परिश्रमाय. यदि मे स्वीयं कृत्यं न स्यात्, तर्हि परकीयं कृत्यं कुर्याम्' इति.

पिपीलिकाम्[1]	इव[6]	सृष्टाः[10]
तिष्ठतिष्ठ[2]	प्रार्थनाम्[7]	परिश्रमाय[12]
धावसि[3]	निराकुर्याः[8]	स्वीयम्[13]
प्रतीक्षस्व[4]	शक्नोमि[9]	कृत्यम्[14]
प्रसीद[5]	ईश्वरेण[10]	परकीयम्[15]

९. क्रीडाया आह्वानम्. (घ)

एवं बालः पिपीलिकयापि निराकृतो बभूव. अथ स स्वयमेवमचिन्तयत्—'किमतः परं करोमि? मामेकं विना सर्वे प्राणिनः कञ्चिद्व्यवसायं कुर्वन्ति. हन्ताहं जड इवात्र वृथा कालं क्षिपामि. तस्माच्चटकेव मक्षिकेव पिपीलिकेव चाहं वर्तिष्ये' इति.

ततः प्रभृति स बाल आलस्यं विहाय सम्यग् दिनेदिने पाठानपठत्.

[1] स्वयम्	[6] प्राणिनः	[11] क्षिपामि
[2] एवम्	[7] व्यवसायम्	[12] ततःप्रभृति
[3] अचिन्तयत्	[8] हन्त	[13] आलस्यम्
[4] अतःपरम्	[9] जडः	[14] विहाय
[5] विना	[10] वृथा	[15] अपठत्

१०. सद्भिः सहवासः.

क[illegible] चरंस्तत्र स्थितं लोष्टमे-

कं करेण गृहीत्वा जिघ्रति स्म; तस्मात् प्रसरन्त कमपि रमणीयं गन्धं चानुभवति स्म. तत 'इयान् रमणीयो गन्धः कथमनेनार्जितः' इति चिन्तयन् पुरुषः परममाश्चर्यं प्रतिपेदे.

अथ तं लोष्टं कथयामास—'भद्र! चिरमहं स्थलजानां कमलानां समीपे वासमकरवम्. तस्मादेतावान् मम हृद्यो गन्ध उत्पन्नः' इति.

गुणेन शून्योऽपि जनो गुणिभिः सह परिचयाद् गुणवान् भवति.

1 पुमान्	गृहीत्वा	13 गन्धम्
2 लोष्टम्	जिघ्रति	अनुभवति
3 करेण	10 प्रसरन्तम्	17 कथम्
4 इयान्	11 कथयामास	18 कमलानाम्
5 अर्जितः	12 भद्र	19 वासम्
6 परमम्	13 चिरम्	20 हृद्यः
प्रतिपेदे	14 स्थलजानाम्	21 परिचयात्

११. समीक्षा.

कश्चिदन्धो भाण्डमंसे निधाय रात्रौ गाढे तमसि ज्वलितमलातं करे कुर्वन् विपणौ चचार. तं पुरुषः कश्चिदुवाच—‘रे मूढ! त्वां प्रति दिनस्य रात्रेश्च न खलु भेदो विद्यते. तदनेनालातेन किं ते फलम्?’ इति.

अन्धस्तं प्रहसन्नुवाच—इदमलातं न मम प्रकाशाय वहामि; किन्तु तव प्रकाशाय. अन्यथान्धकारे त्वं मामभिघट्टयेः; मदीयं भाण्डं च भञ्जयेः’ इति.

1 अन्धः	7 अलातम्	13 प्रहसन्
2 भाण्डम्	8 विपणौ	14 वहामि
3 अंसे	9 उवाच	15 अन्यथा
4 निधाय	10 भेदः	16 अन्धकारे
5 गाढे	11 [illegible]द्यते	17 अभिघट्टयेः
6 ज्व[illegible]	[illegible]लम्	18 भञ्जयेः
[illegible]चः		

—०:०:०—

१२. पर्वतः.

भूमेरत्युन्नतो भागः पर्वत इत्युच्यते. पर्वतेषु केषुचित् शिला बहुलाः सन्ति. केषुचित् शर्करा बहुलाः सन्ति. पर्वतेषु वनानि विद्यन्ते. वनेषु विविधा वृक्षाः प्ररोहन्ति. मृगाः पक्षिणोऽन्ये च विविधा जन्तवस्तेषु वसन्ति.

तत्र गतान् नरान् प्रायेण दुष्टा मृगा अभिद्रवेयुः. अतस्तेषां निग्रहाय तैर्नलिकं करे सज्जं कार्यम्.

अपिच पर्वतेभ्यो नद्य उत्पद्य भूमेः समन्तात् प्रवहन्ति.

1 अत्युन्नतः	7 प्ररोहन्ति	13 निग्रहाय
2 शिला	8 मृगाः	14 नलिकम्
3 बहुलाः	9 जन्तवः	15 सज्जम्
4 शर्कराः	10 वसन्ति	16 नद्यः
5 वनानि	11 प्रायेण	17 समन्तात्
6 विविधाः	12 अभिद्रवेयुः	18 प्रवहन्ति

१३. नीतिः.

मेधाया भूषणं विद्या
विद्याया भूषणं वचः ।
वचसो भूषणं सत्यं
श्रेयस्तेनैव वर्धते ॥ १ ॥

त्रीणि यस्य विशुद्धानि
मनो वाणी च कर्म च ।
सुकृतं वर्धते तस्य
प्रसीदन्ति च देवताः ॥ २ ॥

किं भूषणं नराणां ?
कीर्त्तिः, किं कार्यमुच्यते ? सुकृतम् ; ।
किं चक्षुः ? सूक्ष्मा धीः,
का विद्या ? योपकाराय ॥ ३ ॥

[1] मेधायाः	[5] वर्धते	[9] नराणाम्
[2] भूषणम्	[6] मनः	[10] कीर्त्तिः
[3] विद्या	[7] वाणी	[11] चक्षुः
[4] वचः	[8] कर्म	[12] सूक्ष्मा

13 सत्यम्	15 सुकृतम्	17 धीः
14 श्रेयः	16 देवताः	18 उपकाराय

१४. सरः (क)

यत्र जलं न प्रवहति अपितु स्तब्धं तिष्ठति, तत् सर इत्युच्यते. इदं समन्तात् तीरेण परिवृतं भवति. नद्याः कुल्याया वा जलमत्रानीयते. अस्य तीरे जलस्य प्रवेशाय निर्गमाय च शिलाभिरिष्टकाभिश्च प्रणाळी क्रियते.

यदा नद्यां जलस्य समृद्धिर्भवति, तदा जलेन सरः पूर्णं भवति. अन्यदा तत्र जलं स्वल्पं भवति. ग्रीष्मे केषुचित् सरस्सु जलस्य कथैव न विद्यते.

1 स्तब्धम्	6 आनीयते	11 समृद्धिः
2 सरः	7 प्रवेशाय	12 पूर्णम्
3 तीरेण	8 निर्गमाय	13 अन्यदा
4 परिवृतम्	9 इष्टकाभिः	14 ग्रीष्मे
5 कुल्यायाः	10 प्रणाळी	15 कथा

१५. सरः (ख)

मनुष्यस्य स्नानाय पानाय च जलमावश्यकं भवति. येषु ग्रामेषु नद्यो न सन्ति, तेषां सर एव गतिः. सरस्सु पूर्णेषु मीना मण्डूका राजिलाश्च वसन्ति. तदानीं तेषु स्नानं न दुष्यति. ते हि जन्तवो दिनेदिने सरस्सु जायमानं मलं गृह्णन्ति. तेषु जले स्वल्पे जाते त एव जन्तवो मृता जलं दूषयन्ति. तदा तत्र स्नानं हितं न भवति.

यत्र सरसि जलस्यागम इव निर्गमो नास्ति, तत्रापि न स्नातव्यम्. यत्र पर्याप्तो निर्गमोऽस्ति, तस्य जलं शुद्धं कृत्वा पातव्यम्. सामान्यतस्तु सरसो जलं न पातव्यम्.

स्नानाय	ग्रामेषु	मीनाः
आवश्यकम्	गतिः	मण्डूकम
राजिलाः	मृताः	पर्याप्तः
दुष्यति	हितम्	पातव्यम्
मलम्	आगमः	सामान्यतः

१६. पिपीलिका (क)

तन्वी कापि पिपीलिका स्थूलं तण्डुलमेक मलभत. गुरुतया तं तण्डुलं सा स्वयमुत्क्षेप्तुं लोठ यितुं वा न शक्ताभवत्. अतः सा तदानीं सन्निहि तां प्रातिवेशिकीं पिपीलिकां प्रार्थयत—'प्रसीद भवती तण्डुलमिमं मदीयं विवरं नयन्त्या म सा हाय्यं कर्तुम्' इति.

'अस्ति मेऽन्यत् कर्म सद्यः कर्त्तव्यम्. अत स्त्वं स्वस्यार्थे स्वयं परिश्रमं कुरु' इति वदन्ती प्रा तिवेशिकी शनैरपससार. गत्वा च सा सुखं क्वचि सुष्वाप. तस्या हि बुद्धिः स्वभावाद् वक्राभवत्.

1 स्थूलम्	6 प्रातिवेशिकीम्	11 सद्यः
2 तण्डुलम्	7 प्रार्थयत	12 स्वस्य
3 अलभत	8 भवती	13 अर्थे
4 गुरुतया	9 मदीयम्	14 शनैः
5 उत्क्षेप्तुम्	10 विवरम्	15 अपससार

लोठयितुम्	साहाय्यम्	सुष्वाप
सन्निहिताम्	अन्यत्	वक्रा

१७. पिपीलिका. (ख)

ततोऽन्या पिपीलिका पथि गच्छन्ती तां पिपीलिकां सहायमपेक्षमाणां दर्शनेन विज्ञायोपससार. स्वाभाविकात् सौजन्यात् तस्याः पिपीलिकायाः साहाय्यं च चकार.

पश्यत बालाः! क्षुद्रो जन्तुः पिपीलिका नाम. सा सजातीये जन्तौ कियन्तं स्नेहमकरोत् ? कियन्तमुपकारमकरोत्? यदि क्षुद्रेष्वपि जन्तुष्वेतादृशो गुणो दृश्येत, तर्हि मनुष्यैः स सम्पादनीय इत्यत्र विषये कः संशयः?

अपेक्षमाणाम्	सौजन्यात्	सजातीये
विज्ञाय	क्षुद्रः	एतादृशः
स्वाभाविकात्	जन्तुः	संशयः

१६. पिपीलिका (क)

तन्वी कापि पिपीलिका स्थूलं तण्डुलमेक मलभत. गुरुतया तं तण्डुलं सा स्वयमुत्क्षेप्तुं लोठ यितुं वा न शक्ताभवत्. अतः सा तदानीं सन्निहि तां प्रातिवेशिकीं पिपीलिकां प्रार्थयत—'प्रसीद भवती तण्डुलमिमं मदीयं विवरं नयन्त्या मा सा हाय्यं कर्तुम्' इति.

'अस्ति मेऽन्यत् कर्म सद्यः कर्त्तव्यम्. अत स्त्वं स्वस्यार्थे स्वयं परिश्रमं कुरु' इति वदन्ती प्रा तिवेशिकी शनैरपससार. गत्वा च सा सुखं कचि सुष्वाप. तस्या हि बुद्धिः स्वभावाद् वक्राभवत्.

स्थूलम्	प्रातिवेशिकीम्	सद्यः
तण्डुलम्	प्रार्थयत	स्वस्य
अलभत	भवती	अर्थे
गुरुतया	मदीयम्	शनैः
उत्क्षेप्तुम्	विवरम्	अपससार

लोठयितुम्	साहाय्यम्	सुष्वाप
सन्निहिताम्	अन्यत्	वक्रा

१७. पिपीलिका. (ख)

ततोऽन्या पिपीलिका पथि गच्छन्ती तां पिपीलिकां सहायमपेक्षमाणां दर्शनेन विज्ञायोपससार. स्वाभाविकात् सौजन्यात् तस्याः पिपीलिकायाः साहाय्यं च चकार.

पश्यत बालाः! क्षुद्रो जन्तुः पिपीलिका नाम. सा सजातीये जन्तौ कियन्तं स्नेहमकरोत् ? कियन्तमुपकारमकरोत्? यदि क्षुद्रेष्वपि जन्तुष्वेतादृशो गुणो दृश्येत, तर्हि मनुष्यैः स सम्पादनीय इत्यत्र विषये कः संशयः ?

अपेक्षमाणाम्	सौजन्यात्	सजातीये
विज्ञाय	क्षुद्रः	एतादृशः
स्वाभाविकात्	जन्तुः	संशयः

१८. मुष्णतो ग्रहणम्.

कस्मिंश्चिदारामे नालिकेरमारोहन्तं कञ्चि गोपालं स्वामी दृष्ट्वा पप्रच्छ—'अरे गोपाल! निमित्तं वृक्षमारोहसि ?' इति.

'गवामर्थे तृणानि लवितुम्' इति स उत्तरं ददौ. स्वामी 'कुतो नालिकेरे तृणानि?' इत्यवदत्.

'अतः खल्वहं वृक्षादवरोहामि' इति गोपालोऽवदत्.

एवं युक्त्या शून्यमुत्तरं वदन् स चौर इ स्वामिना दण्डितो बभूव.

[1] मुष्णतः	[5] स्वामी	[9] लवितुम्
[2] नालिकेरम्	[6] निमित्तम्	[10] ददौ
[3] आरोहन्तम्	[7] गवाम्	[11] युक्त्या
[4] गोपालम्	[8] तृणानि	[12] चौरः

१९. उपाध्यायः. (क)

यः कश्चिद्विद्यामध्यापयति, स तस्योपाध्याय

गुरुरित्युच्यते. यः कस्यचिदन्तिके विद्यामधीते, स तस्य शिष्यः. स च्छात्र इत्युच्यते.

विद्यामर्थयमानो बालो लिपिमप्यजानन्नादौ गुरुमुपसरति. तादृशं तं गुरुर्महता प्रयासेन ग्रन्थस्य सर्वमर्थं कणशो बोधयति. शिष्य उपदिष्टमप्यर्थं विस्मृत्य यदि पृच्छति, तं तस्य गुरुः पुनःपुनरुपदिशति. अहो शिष्यं प्रति गुरुः कियतीं क्षमां कियतीं दयां च करोति.

[1] विद्याम्	[7] प्रयासेन	[13] पुनःपुनः
[2] अध्यापयति	[8] ग्रन्थस्य	[14] उपदिशति
[3] अधीते	[9] कणशः	[15] अहो
[4] लिपिम्	[10] बोधयति	[16] कियतीम्
[5] आदौ	[11] उपदिष्टम्	[17] क्षमाम्
[6] महता	[12] विस्मृत्य	[18] दयाम्

२०. उपाध्यायः (ख)

अपिच. गुरुः श्रद्धालुं शिष्यं क्रमेण विविधान्

ग्रन्थान् अध्यापयति; शुभेष्वाचारेषु च तं प्रवर्तयति. एवं गुरुणा शिक्षितः शिष्यः प्रशस्तः पण्डितः सम्पद्यते.

तमेतं गुरुं शिष्यः सर्वदा बहुमन्येत; तस्मिन् कृतज्ञश्च भवेत्.

मनुष्यः प्रशस्तैर्भूषणैरलङ्कृतोऽपि विद्यां विना न शोभते, न पूजां लभते, न च रक्षां लभते. तस्मात् शिष्यो विद्याया दातारं 'गुरुं पितरमिवोपचरेत्'.

1 श्रद्धालुम्	7 शिक्षितः	13 शोभते
2 क्रमेण	8 प्रशस्तः	14 पूजाम्
3 विविधान्	9 सम्पद्यते	15 रक्षाम्
4 शुभेषु	10 बहुमन्येत	16 दातारम्
5 आचारेषु	11 कृतज्ञः	17 पितरम्
6 प्रवर्तयति	12 अलङ्कृतः	18 उपचरेत्

२१. लेखकः.

ग्राम्यः कश्चित् कमपि लेखकमुपगम्य 'ममार्थे

कञ्चिल्लेखं लिख' इति प्रार्थयत्. सोऽब्रवीत—'मम पादे वेदना' इति. ग्रास्य उवाच—'नाहं त्वां यत्र-क्वापि सञ्चारयितुमिच्छामि. तत् कस्य हेतोर्युक्त्या शून्यं व्याजमुल्लिखसि' इति.

ततो लेखक उवाच—'ममाक्षराणि मयैवैकेन वाचयितुं शक्यन्ते. तस्मान्मया लिखितं लेखं वाचयितुं मां नियमेन जना आह्वयन्ति. अतोऽहमवोचं पादे मे वेदनेति'.

ग्रास्यः	पादे	उल्लिखसि
लेखकम्	वेदना	वाचयितुम्
लिख	इच्छामि	शक्यन्ते
प्रार्थयत	व्याजम्	नियमेन

२२. अयः (क)

श्यामः कश्चिल्लोहोऽय इत्युच्यते. अनेन शिल्पं ये कुर्वन्ति, तेऽयस्काराः कर्मारा इति चोच्यन्ते.

अयस्कारा अयसा सूचीमासिं कीलं दर्वीं तालकं कुञ्चिकां च कुर्वन्ति. शिलाया दलने शङ्कुष्टङ्कः कर्तरी चायसा क्रियते. अयः स्वभावादतिकठिनम्. यदा तदग्नौ परितप्तं भवति, तदा किञ्चिन्मृदु भवति. तदैव तत्रायस्काराणां क्रिया फलति.

[1] श्यामः	[7] दर्वीम्	[13] अतिकठिनम्
[2] लोहः	[8] तालकम्	[14] अग्नौ
[3] शिलयम्	[9] कुञ्चिकाम्	[15] परितप्तम्
[4] सूचीम्	[10] दलने	[16] मृदु
[5] आसिम्	[11] टङ्कः	[17] फलति
[6] कीलम्	[12] कर्तरी	

२३. अयः. (ख)

अस्त्ययोघनो नाम किञ्चित् साधनं, यत् कूटमित्युच्यते. तेनायस्काराः परितप्तमयो घ्नन्ति. तच्च हन्यमानं नमति, विकसति, संकुचति, दीर्घं च भवति. अयसा कृतं साधनं घर्षणेन श्लक्ष्णतां नीतमु-

ज्ज्वलं भवति. अयसि मलो मुहुरुपजायते. अयसः शाणे घर्षणात् सोऽपगच्छति.

'अस्त्ययसः कश्चित् प्रकारः, येन लेखन्यास्तुण्डानि विविधानि क्रियन्ते. अपिचायसा संस्कृतेन विचित्रं शिल्पं कुर्वन्ति निपुणाः कर्माराः.

1 अयोधनः	7 संकुचति	13 मुहुः
2 साधनम्	8 दीर्घं	14 शाणे
3 घ्नन्ति	9 घर्षणेन	15 प्रकारः
4 नमति	10 श्लक्ष्णताम्	16 लेखन्याः
5 विकसति	11 उज्ज्वलम्	17 तुण्डानि
6 संस्कृतेन	12 विचित्रम्	18 निपुणाः

२४. दुष्टः पान्थः. (क)

अन्धं कञ्चित् पथि तिष्ठन्तं पान्थः कश्चिदपश्यत्. 'भोः किमर्थं पथि तिष्ठसि' इति स तमपृच्छत्. अन्ध उवाच—'भद्र! अहमन्धोऽस्मि. इतः

क्रोशे द्राक्षारामो नाम ग्रामोऽस्ति. स मया गन्तव्यः. अतः कमपि नेतारमपेक्षमाणोऽत्र तिष्ठामि. दिष्ट्या दयालुर्भवान् मम सहाय उपस्थितः.' इति.

दुष्टः पान्थः 'भो अन्धाय साहाय्यस्य करणादधिकं पुण्यं लोके किमस्ति ? अतः खलु तवार्थे क्षणमत्र विळम्बं करोमि सत्यप्यन्यस्मिन् कार्ये. अयं प्रदेशस्तस्यैव ग्रामस्य गोप्रचारः. एष गौरत्रैव प्रचारं कृत्वा तं ग्रामं गन्तुं सज्जो वर्तते. अस्य लाङ्गूलं चेत त्वं दृढमवलम्बेथाः, अयं त्वां ग्रामं नयेत्' इत्युक्त्वा तेनान्धेन गोर्लाङ्गूलं ग्राहयामास.

पथि	दयालुः	गोप्रचारः
क्रोश	उपस्थितः	लाङ्गूलम्
नेतारम्	लोके	दृढम्
अपेक्षमाणः	अर्थे	अवलम्बेथाः
दिष्ट्या	विळम्बम्	ग्राहयामास

२५. दुष्टः पान्थः. (ख)

गौस्तु लाङ्गूले ग्रहणात् क्षोभं प्राप्तस्तत इतोऽन्धं वेगेनाकर्षन् परिबभ्राम. तेन महान्तं क्लेशमनुभवन्नप्यन्धः पान्थस्य वाक्ये विश्वासाल्लाङ्गूलं न मुमोच.

पापः स पान्थस्तदेतत् सर्वं कौतुकात् पश्यन् स्थितः. किं बहुना? अन्ते गौः क्वचन गर्ते तमन्धं पातयामास.

प्रियेऽपि कस्यचिद् वचसि सहसा विश्वासो न कार्यः. दुष्टा हि जना अन्यं वञ्चयितुं प्रियं वाक्यं प्रयुञ्जते.

[1] क्षोभम्	[6] अनुभवन्	[11] पातयामास
[2] प्राप्तः	[7] विश्वासात्	[12] प्रिये
[3] आकर्षन्	[8] मुमोच	[13] सहसा
[4] परिबभ्राम	[9] कौतुकात्	[14] वञ्चयितुम्
[5] क्लेशम्	[10] गर्ते	[15] प्रयुञ्जते

२६. विपणिः

यस्यां वीथ्यां वणिजः क्रय्याणि वस्तूनि नि- धाय विक्रीणते, सा विपणिः. तत्र गोधूमा विवि- धानां शालीनां तण्डुला आढका मुद्गा माषा गु- सिता इत्यादय आहारस्यानुकूलाः पदार्थाः क्रेतुं श- क्यन्ते. केषुचिदापणेषु मूल्यवन्ति विचित्राणि वस्त्राणि भूषणानि च विक्रीयन्ते.

भारते वाणिज्यस्य परम उत्कर्षो मुम्बापुरे ऽस्ति. ततोऽप्यधिको वाणिज्यस्योत्कर्षो युरोपखण्ड- बहुषु नगरेषु वर्तते. धनस्य वर्धनेऽनुकूलेषूपायेषु वाणिज्यं मुख्य उपायः.

वीथ्याम्	शालीनाम्	सिता
वणिजः	आढकाः	शक्यन्ते
क्रय्याणि	मुद्गाः	आपणेषु
विक्रीणते	माषाः	मूल्यवन्ति
गोधूमाः	गुडः	भारते

[16] परमः	[18] मुम्बापुरे	[20] उपायाः
[17] उत्कर्षः	[19] युरोपखण्डे	[21] वाणिज्यम्

---

२७. अश्वतरो गर्दभश्च.

लवणस्य भारं वहन्नश्वतर ऊर्णाया भारं वहन् गर्दभश्च स्रोतः किमपि तरतः स्म. तदा यदृच्छयाश्वतरस्य भारो जलेनाप्लुतो बभूव. तेन लवणस्य द्रवणात् स भारो लघुरभवत्.

तदेतदात्मनो भाग्यमश्वतरो गर्दभायावदत्. गर्दभस्त्वमन्यत—'जले भारस्याप्लवनं लघूकरणस्य कश्चिदुपाय' इति. ततोऽन्यत स्रोतस्तरन् स गर्दभः स्वीयमूर्णाया भारं जले मज्जयन्नार्द्रमकरोत्. तेन स भारो गुरुतरोऽभवत्.

एकस्योपकाराय भवन् कश्चिदर्थोऽन्यस्यापकाराय भवति.

[1] लवणस्य	[2] अश्वतरः	[3] ऊर्णायाः

4 गर्दभः
5 स्रोतः
6 तरतः
7 यदृच्छया
8 आप्लुतः
9 द्रवणात्
10 भाग्यम्
11 असन्यत
12 आप्लवनम्
13 लघूकरणस्य
14 उपायः
15 मज्जयन्
16 आर्द्रम्
17 गुरुतरः
18 अपकाराय

---

२८. तक्षा.

यो दारुणि शिल्पं करोति, स तक्षा भवति. स वाश्या वृक्षादनेन च दारूणि तक्षति. दारुभिः स पेटीं मञ्चं विष्टरं प्रतिमामन्यानि चोपकरणानि सृजति. दारूणि गृहस्य निर्माणे बहुलमुपयुज्यन्ते. दारुषु शिल्पं कर्तुं कुशलास्तक्षाणः केरलेषु बहुलाः सन्ति.

1 दारुणि = लकड़ी
2 वाश्या = कुल्हाड़ी
3 वृक्षादनेन = आरा
4 तक्षति = काटता है
5 पेटीम् = संदूक
6 मञ्चम्
7 विष्टरम् = खाट
8 प्रतिमाम्
9 उपकरणानि

[10] सृजति	[12] बहुलम्	[14] कुशलाः
[11] निर्माणे	[13] उपयुज्यते	[15] केरलेषु

---

२९. मूढः काकः.

कश्चन मूढः काको हंसमिवात्मानं धवलयितुमैच्छत्. ततः स जात्या सिद्धां वृत्तिं विहाय सरसः समीपे वसन् दिनेदिने पक्षौ महता श्रमेण क्षाळयति स्म.

एवं श्राम्यतोऽस्य मास एकोऽतीतः. तथापि तस्य कृष्णत्वं प्राग्वदेव स्थितम्. तावन्तं कालमुचितस्याहारस्याकरणाच्च स काकः कृशो भूत्वा ममार.

स्वाभाविकं गुणमन्यथा कर्तुं न वयं शक्नुमः. या वृत्तिरीश्वरेणास्माकमुपकल्पिता, तयास्माभिः सन्तोष्टव्यम्.

[1] काकः	[3] धवलयितुम्	[5] वृत्तिम्
[2] हंसम्	[4] जात्या	[6] विहाय

[7] पक्षौ	[11] तथापि	[15] कृशः
[8] क्षाळयति	[12] कृष्णत्वम्	[16] अन्यथा
[9] मासः	[13] प्राग्वत्	[17] उपकल्पिता
[10] अतीतः	[14] उचितस्य	[18] सन्तोष्टव्यम्

३०. वृद्धा कुमारी.

काचिदन्धा दरिद्रा वृद्धा कुमारीश्वरमुपासाञ्चक्रे. ईश्वरः प्रसन्नस्तस्या अग्र आविर्भूयावदत्—'वरमेकं वृणीष्व' इति. सा वरमवृणीत—'पुत्रान् मे क्षीरेण घृतेन च सहितमोदनं स्वर्णमये पात्रे भुञ्जानान् पश्येयम्' इति.

न तावदन्धायास्तस्याः पतिरस्ति; कुतः पुत्राः? कुतो गावः? कुतो धनम्? बुद्धिमती सा तदेतत् सर्वमिष्टमेकस्मिन् वाक्ये सञ्जग्राह.

तत ईश्वरः 'तथास्तु' इत्यनुजग्राह; तस्या बुद्धिं चाभिननन्द.

[1] कुमारी	[6] वृणीष्व	[11] ओदनम्
[2] उपासाञ्चक्रे	[7] पुत्रान्	[12] स्वर्णमये
[3] अग्रे	[8] क्षीरेण	[13] भुञ्जानान्
[4] आविर्भूय	[9] घृतेन	[14] पतिः
[5] वरम्	[10] सहितम्	[15] अभिननन्द

३१. संवादः.

उपाध्यायः—‘अये गङ्गाधर! को हेतुः? अद्य त्वं प्रश्नान् न सम्यक् समाहितवान् असि’

शिष्यः—‘सत्यमार्य! सत्यम्. अद्यतनस्य पाठस्य काठिन्यात्’

उपाध्यायः—‘अस्त्वद्यतनस्य पाठस्य पूर्वान् पाठान् अपेक्ष्य किञ्चित् काठिन्यम्. तथापि कठिनस्य पाठस्यार्थः किं न ज्ञातव्यः?

शिष्यः—‘नखल्वार्य! निवेदयामि स न ज्ञातव्य इति. किन्तु तस्य ज्ञानाय विशिष्य श्रमः का- सोऽयं श्रमो गृहे मया न कृतः.’

उपाध्यायः—'कस्मात् ?'

शिष्यः—'तस्य पर्याप्तः समयो मम ह्यो नासीत्. मम हि तातपादो दीर्घस्य कस्यापि लेखस्य प्रतिरूपणे मां नियुक्तवान्. तच्च पाठस्य चिन्तनं चेत्युभयं निर्वोढुं मया न पारितम्'

उपाध्यायः—'यद्येवम्, अस्यार्थस्य प्रत्यायकं पितुर्लेखमानय'

शिष्यः—'तथा करोमि'

उपाध्यायः—'अथवेदानीं तवैव वचसि प्रत्ययं कुर्वंस्त्वां क्षमे तावत्. अपि जानासि तत्र कारणम् ?'

शिष्यः—'न खल्वार्य ! जानामि'

उपाध्यायः—'यतस्त्वं सर्वदा सत्यवादी मया दृष्टोऽसि'

अद्य	विशिष्य	पारितम्
प्रश्नान्	ह्यः प्रति+इ+अय+अक=प्रत्यायकम्	
समाहितवान्	प्रतिरूपणे	पितुः

सम+आ+धा+क्तवतु

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

[10] आर्य	[14] नियुक्तवान्	[18] इदानीम्
[11] अद्यतनस्य	[15] चिन्तनम्	[19] क्षमे
[12] काठिन्यात्	[16] उभयम्	[20] सर्वदा
[13] पूर्वान्	[17] निर्वोढुम्	[21] सत्यवादी

३२. तृणानि स्थलकमलानि च.

कश्चिद्रमणीयानि स्थलकमलानि जीर्णानां तृणानां पुञ्जेन संसृष्टानि दृष्ट्वा बभाषे—'अहोबत गुणैः शून्यान्येतानि तृणानि कस्मै फलाय हृद्यानां स्थलकमलानां मध्ये स्थितिं कुर्वन्ति' इति.

विषण्णानि तृणान्यूचुः—'भद्र! मा तावदेवं शोचः. नहि प्रीतिर्वृद्धान् सहचरान् विस्मरति. सत्यमस्माकं सौन्दर्यं नास्ति, सौरभं नास्ति. तथापि [illegible]ये पदार्था इवेश्वरस्योद्याने जातानि स्मः. [illegible] प्रसादेन पुष्टानि तस्य किङ्कराणि वयम्. मा[illegible]मुपयोगो नास्माकमायत्तः, किन्तु भगवत पतौ' इति.

क्षुद्रतमपि वस्तु न निन्दनीयम्.

तृणानाम्	विपिणानि	उद्याने
पुञ्जेन	सहचरान्	पुष्टानि
संसृष्टानि	विस्मरति	किङ्कराणि
बभाषे	सौन्दर्यं	भगवतः
अहोबत	सौरभम्	आयत्तः

३३. भारतस्याधिपत्यम्. (क)

अस्माभिरध्युष्यमाणमिदं भूखण्डं भारतमित्युच्यते इन्ध्येति च. पुरात्र भारते नन्दश्चन्द्रगुप्तविक्रमार्को भोज इति बहवो राजान आधिपत्यमवहन्. तेषु सत्यं दयौदार्यं नीतिः शौर्यमित्येते राज्ञामुचिता गुणा आसन्. सर्वथा धर्मं नीतिं च ... न्तो राज्यं ते परिपालयामासुः. तेषां चरित्राणि कानिचिद् ग्रन्थेषूक्तानि सन्ति. यद्यपि तदानीन्तनलोकस्य वृत्तानि शासनस्य रीतयो वा तेषु

विस्तरेण स्पष्टं न कथ्यन्ते, तथापि ते राजानो महान्त इत्यूहितुं शक्यते. अत एव तेषां कीर्त्तिमद्यापि जना गायन्ति.

अध्युष्यमाणम्	अनुसरन्तः	शासनस्य
आधिपत्यम्	राज्यम्	रीतयः
औदार्यम्	परिपालयामासुः	विस्तरेण
नीतिः	चरित्राणि	ऊहितुम्
शौर्यम्	तदानीन्तनानि	कीर्त्तिम्
राज्ञाम्	वृत्तानि	गायन्ति

३९. भारतस्याधिपत्यम्. (ख)

अथ गच्छति काले राज्ञां हैन्दवे मते स्थितानां पौरुषं बलं च क्रमेण क्षीणमभवत्. तदा महदीया राजानस्तान् जित्वा भारतमाचक्रमुः. प्रायेण भारतस्याधिपत्यं तेषां हस्तं प्राप. तेषु बहवो धर्म्ये पथि नातिष्ठन्.

तेऽन्यस्मिन् मते स्थितान् जनान् स्वीये मते प्रवेशयितुं महान्तं प्रयत्नमकुर्वन्. तत्र तैराचरितानि दुष्टानि कर्माणि वाचा वक्तुं न शक्यन्ते. तैः क्रियमाणाया हिंसाया मोचनं चिरं भारतीया न लेभिरे.

हैन्दवे[1]	प्रायेण[7]	वक्तुम्[13]
मते[2]	हस्तम्[8]	हिंसाया[14]
पौरुषम्[3]	धैर्ये[9]	मोचनम्[15]
क्षीणम्[4]	प्रवेशयितुम्[10]	चिरम्[16]
महम्मदीयाः[5]	कर्माणि[11]	भारतीयाः[17]
जित्वा[6]	वाचा[12]	लेभिरे[18]

३९. भारतस्याधिपत्यम्. (ग)

अथ तेष्ववसरेषु हिन्दूनां भाग्यादाङ्ग्लेयानां वणिजां सङ्घः कश्चिदिन्धामागत्य वाणिज्यं कुर्वन्नवर्तत. स सङ्घो बहुभिरुपायैर्भारतीयानां राज्ञां साहाय्यं सम्पाद्य वाणिज्यमवर्धयत्; वाणिज्येन धनं धनेन बलं च क्रमेण वर्धयामास.

अथ कालेन धनं बलं बुद्धिं नीतिं चाश्रित्य स सङ्घो भारतस्याधिपत्यमात्मन आयत्तं चकार. तच्चाधिपत्यमाङ्गलेयानां राज्ञ्यै देव्यै विक्तोरियायै १८५७ तमे कैस्तवे वर्षे समर्पयामास.

सप्तपञ्चाशदुत्तराष्टादशशत-

उद्यमो धैर्यं बुद्धिर्नीतिरित्येते गुणा यस्य वर्तन्ते, स महतः कल्याणस्य पात्रं भवति. अत्रोदाहरणमाङ्गलेयानां वणिजां सङ्घः.

1 आङ्गलेयानां
2 सङ्घः
3 आगत्य
4 सम्पाद्य
5 अवर्धयत्
6 वर्धयामास
7 नीतिम्
8 आश्रित्य
9 समर्पयामास
10 उद्यमः
11 धैर्यम्
12 बुद्धिः
13 कल्याणस्य
14 पात्रम्
15 उदाहरणम्

३६. अध्ययनस्य रीतिः.

बालः क्लृप्ते काले पाठालयं गच्छेत्; स्वाचारमनुसृत्य गुरवे प्रणाममाचरेत्. तेनानुज्ञात आसन उपविशेत्. पूर्वेद्युरधीते पाठे गुरुणा क्रिय-

माणानां चोद्यानां सम्यगुत्तरं वदेत्. नवे पाठे गुरुणाध्याप्यमानेऽवधानं कुर्यात्. तत्र कठिनानां पदानामर्थं पत्रे लिखेत्. आत्मना सह पठद्भ्यो बालेभ्य आत्मनोऽपकर्षे दृष्टे भृशं लज्जेत; उत्कर्षे दृष्टे गर्वमीषदपि न प्राप्नुयात्.

अपिच. वाक्यस्य वाचना अर्थस्य कथनं वाक्यस्य रचना इति बहवो बालस्य व्यापारा वर्तेरन्. तेषामनुष्ठाने यः क्रमो गुरुणा कल्पितः, तं बालोऽनुसरेत्. सायं गृहं गतोऽसौ रात्रौ, अनध्यायेषु च पाठं चिन्तयेत्. एवमध्ययनं कुर्वन् बालः पण्डितो भवेत्.

कुले	पूर्वेद्युः	गर्वम्
आचारम्	नवे	वाचना
प्रणामम्	अवधानम्	रचना
अनुज्ञातः	पत्रे	कल्पितः
आसने	अपकर्षे	सायम्
उपविशेत्	लज्जेत	अनध्यायेषु

३७. अत्याशा.

कस्यचित् पुरुषस्य गृहे हंसी काचिदवर्तत. सा सुवर्णमयमेकमण्डं दिनेदिने प्रसुवीत. अतिलोभी स पुरुष एतावता लाभेन न तृप्तोऽभवत्. स कदाचिदचिन्तयत्—'यद्यहं हंसीं हन्याम्, सर्वाणि सुवर्णमयान्यण्डानि युगपल्लभेय' इति. ततः स क्रूरस्तस्याः शरीरं विदारयामास. किन्तु तत्रैकमप्यण्डं न दृष्टवान्. मृता सा दीना हंसी कथमस्मै प्राग्वदण्डानि वितरेत्?

जनस्य सिद्धमप्यायमत्याशा परिलुम्पति ।
किञ्च प्रवर्तयत्येषा जनं महति पातके ॥

हंसी	हन्याम्	प्राग्वत्
अण्डम्	युगपत्	वितरेत्
प्रसुवीत	क्रूरः	आयम्
अतिलोभी	विदारयामास	परिलुम्पति
तृप्तः	दीना	पातके

३८. वाग्गुदः

पुरा पक्षिणां मृगाणां च मिथो युद्धं बभूव. तदा भीरुर्वाग्गुदो न मृगाणां पक्षं प्राविशत्; नापि पक्षिणां पक्षं प्राविशत्. स आत्मनः केवलं रक्षामचिन्तयत्. ततो मृगा जयं प्रापुः. वाग्गुदस्तानुपसृत्यावदत्—'भो मृगाः! नाहं पक्षी भवामि. मम हि दन्ता विद्यन्ते. न खलु कश्चित् पक्षी दन्तवान् दृश्यते' इति. अथ पक्षिणो जयं प्रापुः. भीतो वाग्गुदस्तानुपसृत्यावोचत्—भोः पक्षिणः! अहं पक्षी भवामि, न तु मृगः, अहं ह्याकाशे पतामि; न खलु मृग आकाशे पतति' इति.

अतो मृगाः पक्षिणो वा वाग्गुदाय नाद्रुह्यन्; नापि तस्मिन् स्नेहमकुर्वन्. परन्तु स मृगैर्न स्वजातौ गृहीतः; न वा पक्षिभिः स्वकुले गणितः; तेन च स भृशमलज्जत. तत एव हेतोरद्यापि वाग्गुदोऽन्धकारे निलीय आत्मानं दिवा न प्रकाशयति.

युद्धम्	केवलम्	आकाशे
भीरुः	रक्षाम्	पतामि
वाग्गुदः	दन्तवान्	अद्रुह्यन्
प्राविशत्	भीतः	प्रकाशयति

३९. विद्याया आवश्यकता.

मनुष्यः स्वयं भाषितुं परस्योपदेशान् ग्रहीतुं कर्तुमिष्टं च कार्यं सम्यक् कर्तुं शक्नोति. पशवः पक्षिणो वा नैवम्. अस्ति कापि बुद्धेः शक्तिर्मनुष्ये, या पशुषु पक्षिष्वन्येषु वा जन्तुषु नास्ति. तस्याः शक्तेः फलं विद्याया अभ्यास एव. विद्यायामभ्यस्तायां पुरुषः शास्त्रीयाणां लौकिकानां च तत्त्वानां ज्ञाता भवेत्. ततः पण्डित इति कीर्त्तिं प्राप्नुयात्. तस्य ज्ञानं लोकस्योपकाराय स्यात्. तेन च लोकस्योपकारे जायमाने तस्य धनं पुण्यं च वर्धेत.

तस्माद् विद्याया अभ्यासोऽवश्यं कार्यः.

भाषितुम	शास्त्रीयाणाम्	जायमाने
उपदेशान्	लौकिकानाम्	ज्ञानम्
अभ्यासः	तत्त्वानाम्	पुण्यम्
अभ्यस्तायाम्	ज्ञाता	वर्धेत

४०. विक्तोरिया चक्रवर्तिनी

विक्तोरिया नाम राज्ञी आङ्ग्लेयानां राज्ञां कुले १८१९ तमे क्रैस्तवे वर्षे जन्म प्रपेदे; १८३७ तमे वर्षे किरीटमलभत. अस्या उदारा बुद्धिरुदारं चारित्रम्.

१८७७ तमाद् वर्षात प्रभृत्येषा 'भारतस्य चक्रवर्तिनी' इति प्रख्यायते. अत्र भारते बहवो महान्तो राजान एतस्या आज्ञां शिरसा वहन्ति. अस्या मन्त्रसभया राज्यस्य कार्यं तथा सुष्ठु चिन्त्यते, यथा दुर्बलान् जनान् प्रबला न बाधेरन्; यथा च जनानां विद्या स्वातन्त्र्यं सुखं च समानानि स्युः. यदेदं भारतमन्येषां राज्ञां वशे स्थितं, तदा बहव उ-

द्रवाः प्रजानामभवन्. एनया तु परिपाल्यमाने पा-
ालयाश्चिकित्सालयाश्च कल्पिताः सन्ति.

एनया समाना राज्ञी राजा वा पूर्वेषु राजसु
नासीत्.

1 जन्म	5 चक्रवर्तिनी	9 सुरु
2 किरीटम्	6 प्रख्यायते	10 बधिरन्
3 उदारा	7 आज्ञाम्	11 समानानि
4 चारित्रम्	8 मन्त्रसभया	12 वंशे

४१. ईश्वरः.

अस्ति सर्वेषां लोकानां कर्ता कश्चिदीश्वरो नाम. स मनुष्यान् मृगान् पक्षिण इतरांश्च जन्तून् ससर्ज. स एव भूमिं जलं सूर्यं चन्द्रं नक्षत्राणि वायुं चासृजत्. एतैः प्राणिनां महान् उपकारो भवति.

भूमौ हि प्राणिनो वासं कुर्वन्ति. तस्यामुत्पन्नं तृणं पर्णं फलं धान्यं च प्राणिनामाहारो भवति.

जलं जन्तूनां स्नानाय पानाय च कल्पते. धान्यस्य कृषिर्जलेन सिध्यति. जलेऽपि विविधा जन्तवो वसन्ति.

सूर्यस्तमो निराकृत्य समस्तं वस्तु दिवा प्रकाशयति. रात्रौ चन्द्रेण नक्षत्रैश्च तत् प्रकाश्यते.

वायुनैव प्राणिनां प्राणा जाताः. वायुरस्माकं श्रमं स्वेदं च हरति.

एवमन्यानपि बहून् पदार्थानस्माकमुपकारायेश्वरः सृष्टवान्. कारुण्यस्य निधिः स एव जागरे स्वप्ने सुषुप्तौ चास्मान् रक्षति. ये पापं नाचरन्ति, ये पुण्यमाचरन्ति, ये तस्मिन् भक्तिं कुर्वन्ति, तेषु स भगवान् प्रसन्नो भवति; तेभ्यश्च सर्वान् कामान् ददाति. स एष सर्वदास्माभिः स्मरणीयः.

सर्वज्ञं सर्वया शक्त्या
युक्तं सर्वस्य कारणम् ।
विशुद्धं दययोपेतं
स्मरामो वयमीश्वरम् ॥

[1] ससर्ज	[8] सिध्यति	[15] भक्तिम्
[2] उत्पन्नम्	[9] हरति	[16] कामान्
[3] तृणम्	[10] कारुण्यस्य	[17] ददाति
[4] पर्णम्	[11] निधिः	[18] सर्वज्ञम्
[5] धान्यम्	[12] जागरे	[19] युक्तम्
[6] कल्पते	[13] स्वप्ने	[20] कारणम्
[7] कृषिः	[14] सुषुप्तौ	[21] स्मरामः

सम्पूर्णेयं प्रथमा पाठावली.

शुभं भूयात्.

NOTES.

Lesson I. The Sun.

1. Sun. 2. Eastern. ई. *f.* 3. In the direction. श्. *f.* 4. Rises. अय्, (to go 1. a.) with उद्. 5. He. *m.* (तद् crude) *f.* सा. *n.* तद्. 6. Western. ई. *f.* 7. Decline. *n.* 8. By the splendour. स्. *n.* instr. 9. Things. *m.* 10. Appear. प्र + काश्, to shine. 1. a. प्रकाशः. प्रकाशनम्. are abstract nouns. 11. We (अस्मद् crude). 12. We live. 1. p. 13. Animals. उ. *m.* 14. Birds. न्. *m.* 15. And. conj.

Lesson II. A Boy.

1. Named. ind. 2. A certain. अपि, चिद् or चन are often added to किम् to give it an indefinite sense. 3. Boy. 4. Morning. ind. 5. Awakes. बुध (to know. 4. a.) with प्र. प्रबुद्धयते स्म = awoke. स्म is an ind. A particle added on to the present tense of verbs giving them the sense of the past tense. 6. Then. ind. 7. By the absence. *m.* abl. 8. Light. acc. 9. Procured. caus. perf. of पद् (to go. 4. a.) with सम्. The Primary forms:—पद्यते (pr.) पेदे (perf.) 10. In front of; before. *n.* loc. 11. Moments: for a few moments: acc. of time. 12. Read. caus. perf. of वच्, to speak 2. p. 13. After that. ind. 14. Having bathed. ind. p. p. of स्ना, to bathe. 2. p. स्नाति (pr.) स्नानम् (abs. *n*). 15. Food. *m.*

16. Did. imperf. of कृ, 4. u. ...., कुरुते (pr.) चकार, चक्रे (perf). 17. School. *m.* 18. Went to. imperf. of गम् 1. p. गच्छति (pr.) जगाम (perf.) गच्छेत् (pot.) अगमत् (aor.) गमनम् (abs. n.) गन्तुम् (inf.) गत्वा ind. p. p. गम् with आ = To come.

Lesson III. (Continued.)

1. Teacher. 2. That has been learned. p. p. of इ, (to learn. 2. a.) with अधि. 3. meaning. *m.* अधीते (pr.) अध्ययनम् (abs. n.) अध्यापयति (caus). 4. Asked. perf. of प्रच्छ्, 6. p. पृच्छति (pr.) अप्राक्षीत् (aor.) This verb takes two objects like दुह्, याच् &c. 5. Correctly. ind. 6. Said. perf. of ब्रू, 2. u. उक्त्वा (ind. p. p.) वक्तुं (inf.) उक्तम् (p. p.) वचनम् (abs. n.) 7. Pleasure. इ. *f.* acc. 8. Classmates. adj. to बालान्. न्. *m.* acc. pl. 9. Said. imperf. of वद्, 1. p. to say. वदति (pr.) उवाद (perf.) वदेत् (pot.) अवादीत् (aor.) वदितुम् (inf). 10. Erroneously. ind. lit. otherwise. 11. A part. *m.* 12. On the three. इ. loc. pl. त्रि (नित्यंबहुवचनान्तः) त्रयः *m.* तिस्रः *f.* त्रीणि. *n.* 13. Anger. *m.* 14. Justly. *m.* instr. 15. Punished. perf. of दण्ड् 10. u. दण्डित (p. p.)

Lesson IV. Classmates.

1. Of the day. *n.* 2. In the end. *m.* 3. The garden. *m.* 4. Played. perf. 3rd pl. of क्रीड्, 1. p. 5. Exhaustion. 6. Perspires. 4. p. 7. Belonging to the evening. a. सायं भवम्; the suffix तन is generally added to साय, चिर and other indeclinables denoting time in this sense. as, चिरन्तन, दोषातन &c. 8. gentle, soft. 9.

Pleasant. 10. The plants. इ or ई. *f.* acc. pl. 11. Looking. pr. p. of दृश्, 1. p. to see. पश्यति (pr.) ददर्श (perf.) अपश्यत् (imperf.) अद्राक्षीत् (aor.) दृष्ट्वा (ind. p. p.) द्रष्टुम् (inf.) दृष्ट (p. p.) दर्शनम् (abs. n.) 12. Wind. 13. Enjoying. pr. p. of सेव्, 1. a. 14. House. *n.* 15. Conversation. *m.* 16. Even once. 17. Here and there. ind. 18. Walked. perf. of क्रम्, (to walk. 1. p.) with परि. 19. With the ball. *m.* 20. Mutually. ind. 21. Quarrel. 22. Naturally. *m.* 23. Endowed with good qualities. गुणः एषामस्तीति गुणवन्तः. 24. Increased. aor. of वृध्, 1. a.

Lesson V. A Star.

1. Twinkle, Twinkle. imp. 1st sing. of स्फुर्, 6. p. आभीक्ष्ण्ये (Frequency) द्वित्वम्. 2. Star! *n.* नक्षरतीति नक्षत्रम्. 3. How much. a. किं परिमाणमस्य कियत्, *n.* कियान्, *m.* कियती. *f.* 4. Arises. pr. of जन्, 4. a. 5. Wonder. *n.* 6. In the sky. *n.* न्. 7. Like a diamond. हीरेण तुल्यम्, adv. 8. Blazing. 9. World *n.* loc. abs. सूर्ये is also in the loc. abs. 10. By darkness. *n.* स्. instr. sing. 11. Covered. p. p. of वृ (5. u.) with आ. loc. abs. 12. One's own. a. to प्रभाम्. 13. Light. 14. Thou showest. caus. of दृश् (पश्य्) to see. 1. p. 15. Night. acc. of time. 16. Traveller. 17. Admires or rejoices at. pr. of नन्द्, 1. p. with अभि. 18. In the dark. 19. Is able, can. ind. 20. Way. 21. To know. inf. of ज्ञा, 9. u. pr. जानाति, जानीते.

Lesson VI. A call to play.

1. In play. 2. Very much. ind. 3. addicted to. 4. Was. imperf. of वृत्, 1. a. 5. By fickleness. चपलस्य भावः

कर्म या, तस्मात्. 6. Associates (usually of the same age) वयसा तुल्याः. 7. Companion *m.* 8. To search. inf. 9. At the foot. *n.* 10. Wandering. pr. p. *f.* 11. Hen-sparrow. 12. Called. imperf. of ह्वे, 1. u. 13. many. 14. The young ones of any animal. 15. Are. pr. 3rd. pl. of अस्. 2. p. 16. Worthy of being nourished. पोष्टुं योग्याः. 17. Worthy of being procured अर्जयितुं योग्याः. 18. Like a lazy man. adv. अलसेन तुल्यम्.

Lesson VII. (Continued.)

1. Bee. 2. Why. ind. 3. Wandering. pr. p. 4. Exertest thyself. 2nd sing. 4. p. 5. Of oneself. न्. gen. 6. Progress. *f.* 7. Wishes. pr. 6. p. 8. Necessarily. 9. Industry. 10. That which should be done. कर्तुं योग्यः. 11. Knowest. see V. 21. 12. If. ind. 13. Others. 14. In the honeycomb. 15. By division. भागेन शून्या one who has no share.

Lesson VIII. (Continued.)

1. Ant. 2. Stop! Stop! imp. 2nd. sing. of स्था, to stand, 1. p. 3. Runnest. 4. Look out for; await. imp. 2nd sing. of ईक्ष् (to see. 1. a.) with प्रति. 5. Be pleased. imp. 2nd. sing. of सद् (1. p.) with प्र. 6. Like. ind. 7. Request. *f.* 8. Repudiate. pot. 2nd. sing of कृ (to do. 8. u.) with निर् and आ. 9. Am able. 5 p. 10. By God. 11. Created. p. p. 12. For labour. 13. One's own. स्वस्येदम्. 14. What ought to be done; duty. 15. What belongs to another. परस्येदम्.

Lesson IX. (Continued.)

1. Himself. adv. 2. Thus. adv. 3. Thought. imperf. of चिन्त्, 10. p. स्वयमेवाचिन्तयत् Thought within himself. 4. Here-

after. ind. 5. Without. विना governs the acc. inst. or abl. 6. Beings. न् nom. pl. प्राण: एषां अस्तीति तथा. 7. Effort. 8. Alas! ind. 9. An illiterate man. 10. In vain. ind. 11. I throw. 6. u. 12. From that time. ind. 13. Indolence. अलसस्य भाव:. 14. Having given up. ind. p. p. 15. Learned. imperf. of पठ्, 1. p.

Lesson X. The company of the good.

1. Man. स. 2. Tile. *m.* & *n.* 3. With the hand. *m.* 4. This much. *a.* त्. इदं परिमाणमस्य. 5. Earned p. p. Vide VI. 17. 6. Highly great. *a.* 7. Attained. perf. of पद् (to go. 4. a.) with प्रति pr. प्रतिपद्यते. 8. Having taken. ind. p. p. of ग्रह्, 9. u. गृह्णाति, गृह्णीते. 9. Smells. घ्रा, 1. p. 10. Flowing out. pr. p. of स्रु (1. p.) with प्र. 11. Narrated perf. of कथ्, 10. u. aor. अचकथत्. 12. Oh! happy being. 13. Long. adv. The singular of any of the absolute cases of चिर may be used adverbially in the sense of "for a long time." 14. Growing on land. *a.* स्थले जातानि स्थलजानि, तेषाम्. 15. Scent. *m.* 16. Enjoys, experiences. The addition of the prefix अनु converts the intr. verb भू, 1. p. into a tr. verb. 17. How. ind. 18. Of the lotuses. स्थलकमल means "rose". 19. Residence. *m.* 20. Attractive. *a.* हृदयस्य प्रिय:. 21. By acquaintance. *m.*

Lesson XI. Consideration.

1. A blind man. 2. Vessel. *n.* 3. On the shoulder. *m.* & *n.* 4. Having placed. ind. p. p. of धा (3. u.) with नि. 5. Thick. *a.* 6. Burned. act. p. p. 7. Firebrand. *m.* & *n.* 8. In the market-street. *f.* 9. Vide III 6. 10. Difference. [illegible]. Is; exists. 4. a. 12. Result. *n.* 13.

Laughing. pr. p. 14. I carry. 1. u. perf. उवाह, ऊहे, aor. अवाक्षीत् अवोढ. 15. Otherwise. ind. 16. In the dark. *m.* & *n.* 17. Thou mayest knock again. pot. of घट्ट (10. u.) with अभि. 18. Thou mayest break. caus. pot. of भञ्ज्, 7. p.

Lesson XII. A Mountain.

1. Very high. *a.* 2. Stones. *f.* 3. Many. 4. Gravels. *f.* 5. Forests. 6. Various. *a.* 7. Shoot out; रुह् (1. p.) with प्र. 8. Beasts. 9. Creatures. 10. Dwell. 1. p. 11. Generally. ind. 12. Drive off. pot. 3rd. pl. of द्रु (to run. 1. p.) with अभि. (only the caus. has this sense). 13. For the purpose of killing. *m.* 14. Gun. 15. Reading. *a.* 16. Rivers. 17. On all sides. ind. 18. Flow.

Lesson XIII. Moral.

1. Of the intellect. 2. Ornament. *n.* 3. Learning 4. Words. स्. *n.* 5. Increases. वृध्, 1. a. 6. Mind. स्. *n.* 7. Word. 8. Deed. न् *n.* 9. Of men. 10. Fame. *f.* 11. Eye. स्. *n.* 12. Keen. *a.* 13. Truth. *n.* 14. Glory, fame. स्. *n.* 15. Beneficence. 16. Deities. *f.* देवा एव. 17. Intellect. *f.* 18. For the good of. *m.*

Lesson XIV. A lake.

1. Still; stagnant. p. p. used actively of स्तम्भ् (1. a. 5. 9. p.) to block. 2. Lake. स् *n.* 3. By the bank. *n.* 4. Surrounded. p. p. of वृ with परि. 5. Of a small channel. 6. Is lead. pass. pr. 3rd. sing. of नी (1. u.) with आ. 7. For the entrance of. *m.* 8. For the exit of. *m.* 9. By bricks. 10. A drain or water course. 11. Richness. 12. Full or filled. p. p. of पृ. 13. At other times. 14. In the hot season. *m.* 15. Mention.

Lesson XV. (Continued.)

1. For bath. *n.* 2. Necessary. 3. A species of nocent snakes. 4. Is injurious. दुष्, 4. p. 5. Dirt. *n* 6. In villages. 7. Resort. 8. Dead. p. p. of मृ, 4. a. 9. Wholesome. 10. Income. 11. Fishes. 12. Frogs. *m.* 13. Sufficient. 14. Fit for drink. पातुं योग्यम्. pot. p. 15. Generally. ind.

Lesson XVI. The ant.

1. Big. *a.* 2. Rice. *m.* 3. Gained. imperf. of लभ्, 1. a. 4. By greatness. गुरोर्भावः, तया. 5. To raise. inf. 6. Neighbour. 7. Requested. imperf. of अर्थ् (10. a.) with प्र. 8. Your ladyship. 9. Mine. मम इदम्, तत्. 10. Hole. *n.* 11. At once. ind. 12. One's own. gen. 13. Affair or interest. *m.* loc. 14. Slowly. ind. 15. Withdrew. perf. of सृ (to go. 1. p.) with अप. 2nd. sing. ससर्थ 16. To roll. caus. inf. 17. Who came near. *a.* 18. Help. सहायस्य भावः, तत्. 19. Another. अ. *n.* sing. 20. Slept. perf. of स्वप्, 2. p. pr. 3rd. sing. स्वपिति. 21. Crooked. *a.*

Lesson XVII. (Continued.)

1. Requesting. pr. p. 2. Having known. act. p. p. 3. Naturally. स्वभावाद् भवं स्वाभाविकम्, तस्मात्. 4. Out of generosity. सुजनस्य भावः, तस्मात्. 5. Mean. *a.* 6. Creature. 7. Belonging to the same class. kindred. *a.* 8. Such. like this. *a.* 9. Doubt.

Lesson XVIII. The detection of the thief.

1. Of the thief. pr. p. 2. The cocoanut palm. *m.* 3. Climbing. pr. p. 4. Shepherd. 5. Master. न्. 6. Cause. *n.*

7. Of the cows. 8. Grass. pl. 9. To cut. inf. 10. Gave. perf. of दा, 3. u. 11. Relevence. inst. with शून्य it means "irrelevent". 12. A thief. another form is चारः.

Lesson XIX. A Schoolmaster.

1. Learning. 2. Teaches. caus. of इ (to learn. 2.a.) with अधि, its inseparable prefix. 3. Learns. 4. A letter of the alphabet. *f.* 5. At the beginning. 6. Great. *a.* 7. By effort. *m.* 8. Of the book. *m.* 9. Bit by bit. ind. 10. Makes (him) understand. caus. of बुध्, 1. *u.* 4. a. 11. Taught. p. p. of दिश् (to give. 6. p.) with उप. 12. Having forgotten. ind. p. p. of स्मृ (to remember. 1. p.) with वि. 13. again and again. ind. 14. Teaches. 15. Oh! 16. Vide V. 3. 17. Patience. 18. Kindness.

Lesson XX. (Continued.)

1. Diligent. 2. By degrees. 3. Various. 4. Good. *a.* 5. Behaviour. 6. Leads. caus. of वृत् (to behave 1. a.) with प्र. 7. Instructed. p. p. 8. Commendable p. p. 9. Becomes. 10. Should respect. pot. 3rd. sing. of मन् (to know. 4. a.) with बहु. 11. Grateful. कृतं जानातीति तथा. 12. Adorned. p. p. कृ (to do. 4. u.) with अलम्. 13. Shines. 14. Respect. 15. Protection. 16. Giver. 17. Father. 18. Should respect. pot. 3rd. sing. of चर् (to walk. 1.p.) with उप.

Lesson XXI. A writer.

1. Rustic. ग्रामे भवः. 2. Write. 3. Writer. imp. 2nd. sing. 4. Requested. imp. 1st. sing. 5. At the foot. *m*,

This word is generally declined also like पद् . 6. Pain. 7. I desire. 6. p. 8. Falsehood. *m.* 9. Picture to your mind. conceive. 10. To read. inf. 11. Can be (read) pass pr. 3rd. pl. 12. As a rule. *m.*

Lesson XXII. Iron.

1. Black. 2. Metal 3. Mechanical work. *n.* 4. Needle. 5. Sword *m.* 6. Wedge. *m.* 7. Spoon. 8. Bolt. 9. Key. 10. In breaking. 11. A stonecutter's chisel. 12. Scissors. 13. Very hard. 14. In fire. 15. Molten. p. p. 16. Soft. 17. Becomes successful.

Lesson XXIII. (Continued).

1. Hammer. 2. Thing. *n.* 3. Strike. pr. 3rd. pl. of हन्, 2. p. 4. Bends. 1. p. 5. Becomes wide. 6. Refined. p. p. 7. Contracts itself. pr. of कुच्, (6. p.) with सम्. 8. Long. 9. By rubbing. 10. Polish. 11. Bright. 12. Wonderful. 13. Frequently. 14. On the whetstone. 15. Variety. 16. Of a pen. 17. The points of instruments. 18. Skilful.

Lesson XXIV. A wicked traveller.

1. On the way. न्, loc. sing. 2. A quarter of a Yojana. 3. Leader. 4. Requiring. 5. By chance. ind. 6. Kind. 7. Having come near. p. p. कर्तरि क्तः. 8. In the world. 9. (For your) sake. 10. Delay. 11. The path of the cows. 12. Tail. *n.* 13. Firmly fast. adv. 14. (If) thou holdest. pot. a. लम्ब्, (1. a.) with अव. 15. Caused (him) to grasp. caus. perf. of ग्रह्.

Lesson XXV. (Continued).

1. Disturbance, confusion. *m.* 2. Attained. act.

p. p. 3. Attracting. pr. p. 4. Moved to and fro. perf. of भ्रम् (1. p.) with परि. 5. Sorrow. *m.* 6. Experiencing. pr. p. 7. Out of faith. *m.* 8. Freed. perf. of मुच्, 6. u. pr. मुञ्चति. 9. Out of delight. *n.* 10. Pit. *m.* loc. sing. 11. Made (him) to fall. caus. perf. of पत्, 1.p. 12. Favourable. 13. Rashly. ind. 14. To deceive. inf. 15. Use. pr. 3rd. pl. of युज्, to join. 7. u.

Lesson XXVI. The market-street.

1. In the street. 2. Merchants. ज्, nom. pl. 3. Things exhibited for sale in the market. This word should be distinguished from क्रेय which means "a thing fit to be purchased". 4. Sell. pr. 3rd. pl. of क्री (to buy. 9. u.) with वि. 5. Wheat. 6. Of paddy. gen. pl. 7. Doll. 8. Pease. 9. Beans. 10 Molasses. 11. Sugar. 12. लब्धुं शक्यन्ते. Can be obtained. 13. In markets. 14. Precious. 15. In India. 16. Supreme. 17. Eminence. 18. In Bombay. 19. In the continent of Europe. 20. Means. 21. Commerce.

Lesson XXVII. A mule and an ass.

1. Of salt. 2. A mule. 3 Of wool. 4 Ass. 5 Stream 6 Cross. pr. 3rd. du. of तॄ, 1. p. 7. By chance. 8. Was wet, act. p. p. 9. By dissolution. 10. Fortune. 11. Considered. imperf. of मन्. Vide XX. 10. 12. Immersing in water. 13. Of lightening (the burden). 14. Way. 15. Plunging. pr. p. 16. Wet. 17. Greater. अतिशयेन गुरुः. Comp. of गुरु. 18. Injurious. *n.*

Lesson XXVIII. A carpenter.

1. On timber. उ *n.* loc. sing. 2. By an axe. 3. By a hatchet. 4. Lessons. 5. Box. 6. Cot. *m.* 7. A Seat. *m.* 8. A Statue. 9. Tools. 10. Makes. 11. In the creation. 12. Mostly. 13. Are used. 14. Skilful. 15. In Kerala.

Lesson XXIX. A foolish crow.

1. Crow. 2. The sacred swan. 3. To make white. inf. 4. By birth. 5. Profession. *f.* 6. Having forsaken. ind. p. p. 7. The two wings. 8. Washes. 9. Month. 10. Gone. act. p. p. 11. Even then. ind. 12. Blackness. 13. As before. ind. 14. Fitting. *a.* 15. Lean. 16. Otherwise. 17. Ordained. p. p. 18. Should be accepted with pleasure.

Lesson XXX. An old virgin.

1. Virgin. 2. Worshipped. perf. of आस् (2. a.) with उप. 3. In front *n.* 4. Having appeared. ind. p. p. 5. A boon. 6. Choose. imp. 2nd. sing. of वृ, 9.u. 7. Sons. 8. With milk. 9. With ghee. 10. With. 11. Rice 12. Golden. स्वर्णस्य विकारः तस्मिन् . 13. Eating. pr. p. 14. Husband. 15. Admired. perf. of नन्द् (1. p.) with अभि.

Lesson XXXI. A Dialogue.

1. To-day. 2. Questions. 3. Have answered. 4. In particular. ind. p. p. 5. Yesterday. 6. In copying. 7. Concluded. p. p. 8. Creating belief. *a.* 9. Of (your) father. 10. Sir! 11. Of this day. अद्य भवः,तस्य. 12. Because of the difficulty. कठिनस्य भावः तस्मात् . 13. Preceding. *a.* 14. Was employed. 15. Committing to memory. 16. Both. 17. To carry out. inf. 18. Now. 19. I excuse. (you) 1. a. 20. Always. 21. Truth-ful सत्यं वदतीति तथा.

Lesson XXXII. Grass and roses.

1. Of grass. 2. By the cluster. *m.* 3. Mingled. p. p. 4. Said. perf. of भाष्, 1. a. 5. Lo! ind. 6. Sorrowful. act. p. p. 7. Followers. सहचरन्तीति तथा तान् . 8. For-

gets. 9. Beauty. *n.* सुन्दरस्य भावः. 10. Fragrance. 11. In the flower-garden. *n.* 12. Nourished. 13. Serving. *a.* 14. God's. 15. Dependent.

Lesson XXXIII. The Sovereignty of India.

1. Being inhabited. pass. pr. p. of वस् (to dwell. 1. p.) with अधि. 2. Sovereignty. अधिपतेर्भावः–तत्. 3. Generosity. उदारस्य भावः. 4. Justice. *f.* 5. Valour. शूरस्य भावः, कर्म वा. 6. Of kings. 7. Obeying. pr. p. 8. Country. राज्ञः कर्म भावो वा. 9. Protected. perf. 3rd. pl. of पाल् (10. p.) with परि. 10. Histories. 11. Which occurred then तदानीं भवानि. 12. Stories. 13. Of the sway. *n.* 14. Methods. *f.* 15. In detail. *m.* 16. To infer. inf. 17. Fame. *f.* 18. Sing. 3rd. pl. of गै 1. p.

Lesson XXXIV. (Continued).

1. Belonging to the Hindus. 2. Religion. *n.* 3. Prowess. पुरुषस्य भावः. 4. Declined. p. p. of क्षि, to decline. 1. p. 5. The Mahomedans. 6. Having conquered. ind. p. p. 7. Generally. ind. 8. Hand. *m.* 9. Just. धर्मादनपेते. 10. To make (them) enter. inf. 11. Deeds. नृ. 12. By word. 13. To speak. inf. 14. From the annoyance. 15. Delivery. *n.* 16. Long. ind. 17. The inhabitants of Bharata. भारते भवाः. 18. Gained. perf. 3rd. pl. of लभ्, 1. a.

Lesson XXXV. (Continued).

1. Of the English. 2. Community. 3. Having come. ind. p. p. of गम् (to go. 1. p.) with आ. 4. Having gained. ind. p. p. 5. Extended. caus. imperf. of वृध्, to thrive. 1. a. 6. Extended. 7. Policy. 8. Having

llowed the course of. ind. p. p. 9. Handed over. Ius. perf. 3rd. sing. of ऋ (to go. 1. p.) with सम्. 10. a. ffort. 11. Bravery. धीरस्य भावः. 12. Perception. 13. f prosperity. 14. Object. *n.* 15. Illustration.

Lesson XXXVI. The methcd of study.

1. Limited. p. p. 2. Custom. *m.* 3. Bowing; lutation. *m.* 4. Being ordered. p. p. 5. In the seat. Should sit. pot. 3rd. sing. of विश (to enter. 6. p.) h उप. 7. The previous day. ind. पूर्वस्मिन्नहनि. 8. New. Attention. 10. On paper. 11. Inferiority. *m.* loc. olute. 12. Should be ashamed. pot. 3rd. sing. 13. le. *m.* 14. Reading. 15. Composition. 16. Ordered. s. p. p. 17. In the evening. ind. 18. During holis.

Lesson XXXVII. Avarice.

1. The female swan. 2. Egg. 3. Used to bring n. pot. 4. Ambitious. 5. Satisfied. 6. If I should pot. of हन्. 7. Simultaneously. 8. Cruel. 9. Clove wo. 10. Pitiable. 11. As before. ind. 12. Should pot. 3rd. sing. of तॄ (to cross. 1. p.) with वि. 13. me. *m.* 14. Destroys. 15. In sin. *n.*

Lesson XXXVIII. The bat.

1. War. *n.* 2. Cowardly. 3. Bat. वागेव गुदं यस्य सः. ntered. 5. Only. ind. 6. Protection. 7. Having 8. Afraid. act. p. p. 9. In the sky. *m.* 10. I 1. Injured; imperf. of द्रुह्. 4. p. 12. Shows. pr. of काश् (1. a.) with प्र.

Lesson XXXIX. The necessity of learning.

1. To speak. inf. 2. Advices. 3. Exercise. 4. Having learnt. p. p. 5. Scientific. शास्त्रे भवानाम्. 6. Worldly. लोके विदितानाम्. 7. Of truths. 8. One who knows. 9. Coming into existence. pr. p. 10. Knowledge. 11. Goodness. 12. Should thrive. pot.

Lesson XL. Victoria, Empress.

1. Birth. न. n. acc. 2. Crown. n. 3. Generous. 4. Behaviour. 5. Empress. चक्रं (सैन्यम्) वर्तयतीति तथा. 6. Is celebrated. pass. pr. 3rd. sing. of चक्ष्(2. a.) with In non-conjugational tenses ख्या takes the place of and both the Atmanepada and Parasmaipada forms are found; In the perfect these forms are taken optionally. ex. चख्यौ, चख्ये, चचक्षे, &c. 7. Command or Order. 8. By the Parliament. 9. Well. 10. Molest. pot. 3rd pl. of बाध्, 1. a. 11. Equal. 12. In the possession of. 13. Hundred. 14. By the grace of.

Lesson XLI. God.

1. Created. perf. of सृज्. 2. That have grown or arisen. act. p. p. of पद् with उद्. 3. Grass. 4. Leaf. 5. Grain. 6. Is worthy of. pr. of क्लृप्, 1. a. 7. Agriculture. 8. Is effected by. pr. of सिध्, 4. p. 9. Removes. pr. 3rd. sing. of हृ, 1. u. 10. Of kindness. 11. Se... 12. When awake. m. 13. When half awake and half asleep. 14. In sleep. f. 15. Devotion. f. 16. Desire. 17. Gives. pr. of दा, 3. p. 18. Omniscient. सर्वं जानाति तथा, तद्. 19. Cause. n. 20. We remember pr. of ... 1. p.

BOOKS FOR SALE.

	Rs.	A.
अक्षरमाला (Sanskrit Alphabet)	,,	2
प्रथमा पाठावली (Sanskrit Reader No. I)	,,	5
द्वितीया पाठावली (do. do. No. II)	,,	6
तृतीया पाठावली (do. do. No. III) (Revised Edition)	,,	7
शब्दचन्द्रिका (Sabdachandrika)	,,	6
समाससंक्षेपप्रश्नोत्तरम् (A catechism of Sanskrit compounds.	,,	2
अमरकोशः प्रथमसर्गः (Amaram 1st Kandam)	,,	2
Key to the Bombay 1st Book of Sanskrit. (Revised Edition)	,,	6
Key to the Bombay 2nd Book of Sanskrit (Revised Edition)	,,	8
Sanskrit Copy Book No. I	,,	1
Do. Do. No. II	,,	1
Do. Do. No. III	,,	1

10 % discount allowed for 10 copies & above bought at a time.
12½ % discount allowed for 25 copies & above bought at a time.
15 % discount allowed for 50 copies & above bought at a time.

All English and Vernacular Text Books can be had of the undersigned :—

. Narayana Iyengar,
CENTRAL BOOK DEPOT,
TRIVANDRUM.

पुस्तक लौटाने की तिथि अन्त में अङ्कित है। इस तिथि को पुस्तक न लौटाने पर छै नये पैसे प्रति पुस्तक अतिरिक्त दिनों का अर्थदण्ड लगेगा।

१००००.६.५६।

... ما گیا تھا۔

... پر پولیس ... ملزم نے اپنے
... ارادہ ... بات سے انکار کیا
... کو دیدہ دانستہ چوٹ پہنچائی
... گئی ہے ملزم ۲۳ سالہ نوجوان
... سالمیے ... فارغ التحصیل
... گورنمنٹ کی گیلری کی جانب
... کی غرض سے پھینکا
... فیصلہ میں تحریر کیا ہے کہ سر باسل
... کی حیثیت سے وہاں پر موجود
... کا فیصلہ کرنا ابھی باقی ہے چونکہ
... یہ ہے کہ منتخب شدہ اور
... سرونٹ نہیں ہیں ... بلکہ ...
... نہیں ہوا ... سر باسل
...

نے آج شام اپنے دوستوں اور سی۔ پی۔ کونسل کے ممبروں
کو دعوت دی۔ مسٹر مانیگ ٹیلر۔ لیڈی اور مس ٹیلر کی
مہمانوں کی خاطر تواضع کی گئی۔ مسٹر مانیگ ٹیلر نے مہمانوں
سے آزادانہ بات چیت کی۔ تقریب کامیابی کے ساتھ ختم
ہوئی۔

بہار کونسل میں حکو...

ٹینہ ۔ ۲۴ مارچ ۔ بہار کونسل میں حکومت
انگریز گورنمنٹ کے مطالبہ میں ایک روپیہ کی تخفیف
میں تخفیف کی دو مزید تحریکیں پاس ہو گئیں

آریہ سماج جموں کا سالانہ جلسہ